

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
حوزه علمیه خواهران الزهراء (س) شهرستان زنجان
تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

عنوان :

جایگاه عقل در اسلام

استاد راهنما:

خدیجه سپهری

پژوهشگر :

فاطمه عیوضی

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به

حجت ظاهر و عقل کامل ، خلق اول و پیامبر خدا ، مبین
دین قویم و شریعت حکیم ، سفیر کبیر الهی ، محمد بن
عبدالله (صلی الله علیه و آله و سلم) که منجی بشریت از
ظلمات به سوی نور، و ساربان بزرگ قافله بشریت به سر
منزل مقصود بوده اند.

به فرموده حکیم شبستری در گلشن راز :

در این ره انبیاء چون ساربانانند
دلیل و رهنمای کاروانند

و زیشان سید ما گشته سالار
همو اول همو آخر در این کار

تقدیر و سپاس

سپاس بی نهایت ، سزاوار خداوند پر عنایت است که زیبایی ها همه ، شرح جمال اوست و روشنائی ها همه ، شرح جلال او . حسابگران از شمارش نعمت های او ناتوانند (وَ إِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا) ؛ آری زبان خلق کجا و وصف نعمت خالق کجا؟ اما چه توان کرد که تمرین بندگی است شکر گفتن ، چرا که وعده توستی زیادت نعمت در نتیجه شکر است . (وَ إِن وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا) . (وَ إِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ) پس به رسم ادب شکر می کنم خداوند را که به حقیر توفیق پژوهشی در راستای جایگاه عقل در اسلام را تفضل فرمود تا قدمی در راه شناخت اسلام از این دریچه داشته باشم.

تقدیر و تشکر می کنم از پدر ، مادر ، استاد عزیز سرکار خانم سپهری و همه عزیزانی که مرا در تهیه این رساله یاری کردند؛ چرا که «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ»

در آخر به رسم بندگی بعد از اتمتم این پژوهش پیشانی عبودیت و سجده شکر بر زمین می گذارم و امیدوارم این تحفه ناچیز مورد قبول چهارده معصوم قرار گرفته و ذخیره ای باشد برای «يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ»

معبودا ! به لطف ما را دست گیر و حجاب ها را از راه ما بردار و ما را وامگذار.

چکیده

این پایان نامه به منظور شناسایی و معرفی جایگاه والای عقل در اسلام در چهار فصل به رشته تحریر در آمده است.

در فصل اول به تعریف و تبیین موضوع ، اهمیت و ضرورت و اهداف پژوهش پرداختیم .

در فصل دوم به تعریف معنای لغوی و اصطلاحی عقل و واژه های مترادف آن در قرآن ، و کاربردهای آن در قرآن و روایات پرداخته شده است.

در فصل سوم به ارزش و اهمیت عقل در اسلام ، مانند عقل ملاک برتری انسان و حجت باطنی ، عقل به عنوان یکی از ابزارهای شناخت و یکی از مهم ترین هدف بعثت انبیاء پرداخته شده است.

در فصل چهارم به کارکرد ها و قلمرو عقل در اعتقادات و اخلاق و محدودیت های ادراکی عقل در حوزه ی اصول اعتقادی دین ، کارکردها و قلمرو عقل در اخلاق و رابطه متقابل عقل و اخلاق و مسأله حسن و قبح عقلی و قلمرو آن در افعال انسان ، کارکردها و قلمرو دستورات عملی اسلام و نقش و محدوده دخالت آن در استنباط احکام شرعی پرداخته شده است.

فهرست منابع و مآخذ

- * قرآن کریم ، ترجمه الهی قمشه ای.
- * نهج البلاغه ، علی نقی فیض الاسلام اصفهانی، تهران ، انتشارات فقیه ، 1375.
- * صحیفه سجادیه ، چاپ چهارم ، قم ، انتشارات اسوه ، 1381.
- * مفاتیح الجنان ، عباس قمی ، چاپ اول ، فیض کاشانی ، 1371.
- 1. آذر تاش ، آذر نوش، فرهنگ معاصر عربی فارسی ، چاپ هفتم ، تهران ، نشر نی ، 1385.
- 2. ابن منظور ، جمال الدین محمد بن مکرم ، لسان العرب ، ج 11 ، قم ، نشر ادب الحوزه ، 1405ق.
- 3. ابن بابویه ، محمد بن علی ، من لا یحضره الفقیه ، ج 4 ، چاپ سوم ، مؤسسه نشر اسلامی ، 1414ق.
- 4. الجوهری ، اسماعیل بن حمار، الصحاح ، ج 4 ، چاپ اول ، انتشارات امیری ، 1368.

5. الفراهیدی ، خلیل ابن احمد ، العین ، ج1، قم ، مؤسسه دارالحجره ، 1405.
6. افرام البستانی ، فؤاد ، فرهنگ جدید عربی فارسی ، تهران ، دفتر انتشارت اسلامی ، 1361.
7. انطوان ، الیاس، القاموس العصری ، قاهره ، المطبعه العصریه ، 1925م.
- 8 . انیس ، ابراهیم و دیگران ، فرهنگ المعجم الوسیط ، ج 2 ، محمد بندر ریگی، قم ، اسلامی ، 1386 .
9. بهشتی ، سعید ، آیین خردپرووری ، تهران ، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر ، 1380.
10. جوادی آملی ، عبد الله ، شکوفایی عقل در پرتو نهضت حسینی ، قم ، مرکز نشر اسراء . 1381.
11. _____ ، _____ ، حکمت نظری و عملی در نهج البلاغه، قم ، دفتر انتشارات اسلامی، 1362.
12. _____ ، _____ ، مبادی اخلاق در قرآن ، چاپ سوم ، قم ، مرکز نشر اسراء ، 1377.
- 13 . _____ ، _____ ، سلسله بحث های فلسفه دین ، چاپ پنجم ، قم ، مرکز نشر اسراء . 1386.
14. _____ ، _____ ، منزلت عقل در هندسه معرفت دینی، قم ، مرکز نشر اسراء ، 1386.
15. _____ ، _____ ، مراحل اخلاق در قرآن، چاپ چهارم ، قم ، مرکز نشر اسراء ، 1382.
16. حرانی، ابو محمد ، تحف العقول ، صادق حسن زاده ، چاپ سوم ، قم ، آل علی (علیه السلام) .
17. حسن زاده آملی ، حسن ، اتحاد عاقل و معقول ، ج 1 ، تهران ، حکمت، 1404ق.

18. حسین زاده ، محمد، فلسفه دین ، چاپ دوم ، قم ، بوستان کتاب ، 1380.
19. حکیمی ، محمد رضا ، مقام عقل ، چ دوم، قم ، دلیل ما، 1384.
20. حلی ، حسن بن یوسف ، باب حادی عشر ، فاضل مقداد، قم ، علام .
21. خلیلی ، مصطفی ، عقل و وحی در اسلام ، چاپ اول ، قم ، بوستان کتاب، 1387.
22. دانش شهرکی ، حبیب الله ، عقل از نظر قرآن و حکمت متعالیه ، قم ، دفتر تبلیغات اسلامی ، 1387.
23. راغب اصفهانی ، ابوالقاسم ، مفردات الفاظ القرآن ، چاپ چهارم، قم ، ذوی القربی ، 1383.
24. _____ ، _____ ، مفردات الفاظ قرآن ، 3جلدی ، سید غلام رضا خسروی حسینی ، مرتضوی، 1374.
25. رشید پور ، مجید، رشد عقلی ، چاپ سوم، تهران ، انجمن اولیاء و مربیان ، 1378.
26. رشاد ، علی اکبر ، دانش نامه امام علی (علیه السلام) ، ج 1، تهران ، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، 1382.
27. سبزواری ، هادی ، شرح منظومه ، قم ، مصطفوی ، 1366.
28. سجادی ، سید جعفر ، فرهنگ معارف اسلامی ، چاپ اول، 1357.
29. سعیدی مهر ، محمد ، آموزش کلام اسلامی ، ج 1 ، قم ، کتاب طه ، 1388.
30. شیخ الاسلامی ، سید حسین ،گفتارهای امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) ، 2 جلدی، قم ، انصاریان .
31. طالقانی ، سید محمود، پرتوی از قرآن ، ج 3، تهران ، شرکت سهامی انتشار ، 1358.

32. طباطبایی ، محمد حسین ، المیزان فی تفسیر القرآن ، ج 2 ، سید محمد باقر موسوی همدانی ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی ، 1374 .
33. علی دوست ، ابوالقاسم ، فقه و عقل ، چاپ اول ، تهران ، مرکز نشر آثار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی ، 1381.
34. غفاری ساروی ، حسین ، عقل در آینه نقل ، چاپ اول ، قم ، شوق ، 1383 .
35. فلسفی ، محمد تقی ، اخلاق از نظر همزیستی و ارزشهای انسانی ، چاپ نهم ، تهران ، فرهنگ اسلامی ، 1386.
36. فیض ، علیرضا ، مبادی فقه و اصول ، چاپ 19 ، تهران ، دانشگاه تهران ، 1387.
37. فیض کاشانی ، محمد بن مرتضی ، الوافی ، ج 1 ، اصفهان ، مکتب الامام امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) ، 1365 .
38. _____ ، _____ ، محجه البیضاء فی تهذیب الاحیاء ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی ، 1362.
39. قرشی ، سید علی اکبر ، قاموس قرآن ، ج 5 ، چاپ سیزدهم ، تهران ، دار الکتب الاسلامی ، 1378.
40. قماش ، سعید ، جایگاه عقل در استنباط احکام ، چاپ اول ، قم ، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی ، 1384.
41. کلینی ، محمد ، اصول کافی ، ج 1 ، صادق حسن زاده ، چاپ دوم ، قم ، قائم آل محمد ، 1385.
42. محمدی ، علی ، شرح کشف المراد ، قم ، دارالفکر.
43. محمدی ری شهری ، محمد ، میزان الحکمه ، 12 جلدی ، قم ، دار الحدیث ، 1384.
44. _____ ، _____ ، دانشنامه عقاید اسلامی ، ج 1 ، مهدی مهریزی ، چاپ دوم ، قم ، دارالحدیث ، 1386.

45. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، 110 جلدی، بیروت، مؤسسه الوفاء، 1404 ق.
46. مصباح یزدی، محمدتقی، آموزش عقاید، چاپ 21، تهران، امیرکبیر، 1385.
47. _____، _____، دروس فلسفه اخلاق، تهران، اطلاعات، 1368.
48. مطهری، مرتضی، بیست گفتار، چاپ 25، تهران، صدرا، 1385.
49. _____، _____، مجموعه آثار، ج 13، تهران، صدرا، 1368.
50. _____، _____، فلسفه اخلاق، چاپ 31، تهران، صدرا، 1387.
51. _____، _____، تعلیم و تربیت در اسلام، چاپ 56، تهران، صدرا، 1386.
52. مظفر، محمدرضا، اصول فقه، 2 ج، محسن غرویانی و علی شیروانی، قم، دارالفکر، 1384.
53. معین، محمد، فرهنگ فارسی، چاپ اول، تهران، بهزاد، 1381.
54. نراقی، مهدی، ترجمه جامع السعادات، علم اخلاق اسلامی، ج 1، سید جلال الدین مجتبوی، چاپ ششم، تهران، حکمت، 1381.
55. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، شرح الاشارات و التنبیها، ج 2، قم، بوستان کتاب، 1383.
56. یوسفیان، حسن، کلام جدید، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، 1389.